

مرور کتاب

هوش محیط‌زیستی: شناسایی اثرات فراگیر خریدهای ما

مهدی کرمی

کارشناس مدیریت صنعتی - کارشناس ارشد روانشناسی مشاوره و علاقه‌مند به بحث‌های محیط‌زیست و توسعه‌ی پایدار

محیط‌زیست و آموزش از طریق محیط‌زیست (خورشید دوست، ۱۳۹۶) ماهیت بین رشته‌ای بودن علوم محیط‌زیست بیشتر و بهتر خودنمایی می‌کند. یکی از مصادیق این موضوع، بحث هوش محیط‌زیستی است که از حوزه‌ی روانشناختی و

با مطرح شدن و به نوعی پررنگ شدن رویکرد جدید انتقادی در آموزش و پژوهش حوزه‌ی محیط‌زیست در کنار رویکردهای قدیمی‌تر تحقیق‌گرا و تحلیل‌گرا و همچنین اهتمام بیشتر به آموزش برای محیط‌زیست در کنار آموزش درباره‌ی

علوم رفتاری مطرح شده است. دانیل گلמן^۱ روانشناس، نویسنده و روزنامه‌نگار مطرح آمریکایی و یان مک کالوم^۲ (۲۰۰۵) روانپزشک و طبیعت‌گرای اهل آفریقای جنوبی هر کدام درباره‌ی هوش محیط‌زیستی البته از منظرهای متفاوت کتاب نوشته‌اند. در این نوشته به معرفی کتاب هوش محیط‌زیستی دانیل گلמן پرداخته شده است.

کتاب هوش محیط‌زیستی دانیل گلמן در ایران به فارسی ترجمه شده است (بلوچ و اکبری، ۱۳۹۸). نوشته‌ی زیر اقتباس و تلخیصی است از مرور کتاب دانیل گلמן که توسط روانشناس توماس جوزف دورتی^۳ نوشته شده است.

دانیل گلמן که با تأسی از روانشناس برجسته هاروارد، هوراد گاردنر^۴ و تحت تأثیر نظریه‌ی هوش‌های چندگانه‌ی این دانشمند قبلاً در مورد هوش هیجانی و هوش اجتماعی مطلب نوشته بود و بحث‌های او در زمینه رهبری، خود فریبی و مراقبه شهرت جهانی دارد؛ در این کتاب با تلفیقی از هوش طبیعت‌گرای گاردنر و هوش عاطفی و با کمک از دانشمندان مختلف علوم مهندسی و فن‌آوری اطلاعات و اکولوژی صنعتی به معرفی هوش محیط‌زیستی با توجه به رفتار انسان در زمینه خرید و مصرف می‌پردازد. او انسان را در مجموعه‌ای از سیستم‌های بوم‌شناختی مختلف می‌بیند که همیشه در تعامل و تأثیرگذاری و تأثیرپذیری از این سیستم‌ها است. گلמן با مطرح کردن هوش محیط‌زیستی اهمیت درک جامع و فراگیر از تأثیر رفتار انسان بر طبیعت، سلامت انسان و سیستم‌های انسانی را پررنگ می‌کند.

اگرچه از گلמן به عنوان یک روانشناس انتظار می‌رود که بیشتر به جنبه‌های روانشناختی و درون فردی رابطه‌ی بین هوش انسان و محیط‌زیست بپردازد اما او بیشتر به نقش تحول‌آفرین فن‌آوری اطلاعات و علوم جدیدی مثل اکولوژی صنعتی در شفاف‌سازی بنیادی اثرات رفتار انسان بر محیط، به ویژه تأثیر خریدهای روزانه انسان بر سیاره‌ی زمین، بر سلامتی انسان‌ها و بر سیستم‌های اجتماعی که در تولید کالاها دخالت دارند می‌پردازد.

در تعریفی که از مفهوم هوش محیط‌زیستی به دست می‌دهد، هوش را به معنی توانایی یادگیری از تجربیات و رفتار اثربخش با محیط و بوم‌شناسی را به معنی درک و شناخت موجودات زنده و اکوسیستم‌های مربوط به آن می‌داند.

گلמן معتقد است انسانی که از لحاظ محیط‌زیستی باهوش است نسبت به آسیب‌هایی که به طبیعت وارد می‌شود حساس‌تر بوده و به نوعی با طبیعت و دردهایش همدلی نشان می‌دهد و در تلاش است تا با حل کردن مشکلات، وضعیت را بهتر نماید.

او بر این باور است که انسان در گذشته آگاهانه و ناآگاهانه دچار خودفریبی بزرگی بوده است و از اثرات منفی که با رفتارهای خود به ویژه در حوزه تولید و مصرف بر سیاره زمین داشته است، چشم پوشی کرده است. به نظر او زمان آن رسیده است که بشر دست از این خودفریبی بردارد و با استفاده از علوم روز و ابزارهای آن به تحلیل چرخه‌ی حیات محصولات پرداخته و در تمام مراحل تأمین مواد اولیه، تولید، حمل، توزیع و مصرف تا مرحله‌ی نهایی دور انداختن، زنجیره‌ی عرضه‌ی آن‌ها را رصد کند و در میان محصولات و کالاهای موجود در بازار، با خرید خود به آن‌هایی رأی بدهد که برای طبیعت مفیدتر، برای انسان‌ها سالم‌تر و برای نیروی انسانی تولیدکننده‌ی آن قدران‌تر باشند.

گلמן بیان می‌کند که در گذشته یک نوع عدم تقارن اطلاعات بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان وجود داشته است و همین امر باعث ناآگاهی مصرف‌کنندگان از چرخه حیات محصولات و کالاهای موجود در بازار و به تبع آن عدم توانایی آن‌ها در تشخیص محصولات سالم‌تر، طبیعت‌گراتر و انسانی‌تر بوده‌اند. از طرف دیگر متأسفانه برخی تولیدکنندگان با سبز‌نمایی و برجسته کردن چند ویژگی محدود مثبت از کالای خود (مثل بسته بندی سبز) جنبه‌های منفی آن‌ها را از دید مصرف‌کنندگان پنهان نگاه داشته‌اند. او معتقد است گاهی مصرف‌کنندگان ویژگی‌هایی از یک کالا را نادیده گرفته‌اند که اتفاقاً بخش اصلی و مهم‌تر آن بوده است. در جایی دیگر از کتاب این پدیده را نزدیک بینی زیست‌محیطی می‌نامد و در مورد آینده‌ی آن هشدار می‌دهد. ولی گلמן امیدوار است

^۱ Daniel Goleman
^۲ Ian McCallum

^۳ Thomas Joseph Doherty
^۴ Howard Gardner

که امروزه با شفاف‌سازی بنیادی در بازار، زنجیره‌ی غیر ارزشی سابق به زنجیره‌ی ارزشی واقعی تبدیل شود و تولیدکنندگان و شرکت‌های بی‌توجه به محیط‌زیست و سلامتی جسمی و روحی انسان‌ها با از دست دادن سهم بازار و اعتبار گذشته‌ی خود تهدید شوند و با اجبار به تجدیدنظر و اصلاح در زمینه‌ی تأمین مواد اولیه و روش‌های تولید و حمل و توزیع سبزتر و انسانی‌تر بپردازند تا از قافله جا نمانند و در بازار رقابتی امروز که اثرات زیست‌محیطی در کنار کیفیت و قیمت به یکی از معیارهای اصلی برای مصرف‌کنندگان تبدیل شده است، به حیات خود ادامه دهند. گل‌من این اتفاق میمون و مبارک را چرخه‌ی فضیلت می‌نامد و در بخش‌های مختلف کتاب مثال‌هایی از دنیایی واقعی ارائه می‌دهد (مثل صنعت مواد غذایی، پوشاک و ماشین‌سازی). یکی از کارهای آینده‌دار و امیدوارکننده در زمینه فن‌آوری اطلاعات قابل استفاده مصرف‌کنندگان برای ایجاد شفاف‌سازی در بازار، سایت مربوط به شرکت گودگاید^۵ است که گل‌من بارها در کتاب خود برای تأیید مباحث خود به سراغ آن می‌رود. گودگاید از چند دهه تحقیق اکولوژی صنعتی که هویت فرایندها و محصولات را با معیارهای دقیق مشخص می‌کند کمک می‌گیرد. نسخه‌ی بتای گودگاید این امکان را در اختیار خریداران قرار می‌دهد که با دوربین تلفن همراه خود از بارکد تقریباً هر کالایی عکس گرفته و آن را با یک کلیک برای کامپیوتر گودگاید ارسال نمایند. در عرض چند ثانیه کامپیوتر مرکزی گودگاید بارکد مربوطه را به یک رتبه‌بندی سه میله‌ای تبدیل می‌کند که در آن هر یک از میله‌ها بیانگر یک بعد از وضعیت محصول است: یکی محیط‌زیستی، یکی سلامتی و دیگری اجتماعی. رنگ هر یک از میله‌ها بسته به شرایط تعیین شده توسط برآورد چرخه‌ی حیات می‌تواند قرمز، زرد یا سبز باشد. اگر علاقه‌مند باشید بدانید چرا یک رتبه‌بندی به رنگ قرمز گزارش شده است، می‌توانید به پایگاه اینترنتی شرکت گودگاید مراجعه کرده و جزئیات رتبه‌بندی را جستجو کنید.

نمونه دیگر از این نوع فعالیت‌ها ارتستر^۶، یک برنامه‌ی مجانی اینترنتی مبتنی بر ارزیابی چرخه‌ی

حیات است. ارتستر به دنبال آن است که روشی در اختیار خریداران تجارت به تجارت قرار دهد تا از طریق آن بتوانند به تولیدکنندگان درباره‌ی بهبودهای زیست‌محیطی که آن‌ها می‌خواهند در طی چرخه‌ی حیات محصولات رخ دهد، پیام بفرستند. در پایان اگر بخواهیم مطالب گفته شده را جمع کنیم، می‌توانیم بگوییم که از نظر گل‌من، هوش محیط‌زیستی عبارتست از هوشیاری درباره‌ی اثرات محیط‌زیستی زندگی هر فرد و این می‌تواند با خرید و مصرف هوشمندانه شروع شود.

منابع

۱. جوی ای، پالمر. آموزش محیط‌زیست در قرن بیست و یکم. ترجمه دکتر علی محمد خورشید دوست. انتشارات سمت، ۱۳۹۶.
۲. دانیل گل‌من. هوش محیط‌زیستی. ترجمه حمیدرضا بلوچ و کورش اکبری. انتشارات پندار تابان، ۱۳۹۸.
3. Doherty, T.A. (2009). Ecological Intelligence: How Knowing the Hidden Impacts of What We Buy Can Change Everything by Daniel Goleman. Journal of Ecopsychology, 1(2), 100-103.
4. McCallum, Ian. (2005). Ecological Intelligence Rediscovering Ourselves in Nature. Cape Town, South Africa: Africa Geographic.